

ANDERS LEION:

Socialdemokratin efter valet

Efter den senaste valförlusten har man inom det socialdemokratiska partiet för första gången börjat ägna sig åt självprövning. Den socialdemokratiska debattören, civilekonom Anders Leion, anser att valförlusten beror på att partiet inte kunnat anpassa sig efter de ändrade kraven. Orsaken härtill är i sin tur att partiledningen och de aktiva medlemmarna fostrades i sextiotalets generösa ekonomiska miljö som tillät den stora utbyggnaden av den offentliga sektorn. Då frodades de flyhänta formulerna och de böjliga, uppmärksamma och taktiska karriärsterna inom partiet. Den ursprungliga kärntruppen – industriarbetarna – måste åter göra sitt inflytande gällande och partiledningen måste återfå ett verkligt handlingsutrymme om partiet skall kunna återvinna en del av det förlorade förtroendet.

Efter valet 1973 bortförklarade den socialdemokratiska partiledningen förlusten på olika sätt: Man hade inte kunnat nå ut med politiken, valrörelsen hade störts av bankrån och kungabegravning, arbetslöshetsstatistiken hade manipulerats, osv.

Efter förlusten 1976 hävdade man ihärdigt att det ändå inte varit något fel på den förda politiken: partiprogrammet låg fast.

Men nu, efter den senaste förlusten, har man ändå på olika håll inom partiet börjat ägna sig åt olika former av självprövning. Under någon vecka i mitten på november snubblade olika ledande företrädare nästan på varandra i iver att få tala om att de också deltog i omprövningen.

Men är denna självprövning allvarlig, dvs syftar den till en omprövning av partiledningens attityder och politik eller är den bara en tillfällig anpassning, en undanmanöver för att dämpa kritiken nedifrån? Hur trovärdigt är t ex Kjell-Olof Feldts ifrågasättande av den ekonomiska tillväxt vars förkunnare han hittills varit?

Dessa inledande frågor är kanske inte de allra viktigaste att försöka besvara i en artikel om den socialdemokrati, som står inför ytterligare tre år i opposition. Antagligen vet inte partiledningen själv det rätta svaret. Ty på samma sätt som endast valnederlagen – till slut – tvingat fram en omprövning, på samma sätt torde denna omprövnings faktiska syfte vara beroende av partiledningens syn på den egna möjligheten att överleva utan alltför stora offer: Kommer SIFO-siffrorna att ge anledning till optimism kommer säkert talet om en omprövning att tystna. Det är ju ändå samma människor i ledning-

en nu som i början på årtiondet.

Denna partiledning är naturligtvis i hög grad ansvarig för de upprepade nederlagen. Samtidigt är den också ett slags offer för, dvs oskyldig till det inträffade.

I denna artikel skall jag bla försöka lösa upp denna till synes uppenbara motsägelse. Det gör jag genom att beskriva den socialdemokratiska partiledningens arbetsvillkor och – strategiska och taktiska – handlingsutrymme.

Min avsikt är alltså att försöka beskriva en del av de villkor under vilka moderna partier har att verka – villkor som därmed också är vårt folkstyres. Att kritisera enskilda personers handlande anser jag däremot vara onödigt. Det gör andra så mycket hellre och det är dessutom ganska lättköpt: Sådan närsynt personkritik ger bara den kritiserande möjlighet att slippa ta ställning till dessa andra, mer grundläggande förhållanden som bestämmer partiets handlande.

Man kan leta fram många olika orsaker till socialdemokratiens följd av valförluster. Den hitillsvarande debatten om och analysen av valresultatet har till största delen ägnat sig åt att leta fram de förändringar i den ekonomiska och sociala miljön, som försvårat partiets möjligheter att vinna lika bred anslutning som tidigare. Exempel på sådana förändringar är storstadsbefolkningens och tjänstemannayrkenas tillväxt.

Sådana beskrivningar av partiets omgivning är värdefulla. Ändå är de bara en första ansats. För vad är betecknande för en framgångsrik organisation, antingen det nu rör sig om ett företag, en armé eller tex ett politiskt parti? Jo, just dess förmåga till anpassning efter förändrade krav.

Det stelnade partiet

Partiet har alltså förlorat därför att det inte längre kan anpassa sig efter ändrade krav. Detta är en enkel, nästan självklar och ändå överraskande slutsats. Det är överraskande mot bakgrund av det sätt SAP – liksom övriga riksdagspartier – styrs på.

Partiledningen är styrelsen i en professionell organisation inriktad på att vinna val. Denna partiledning försöker se till att partiet rör sig smidigt över den politiska marknaden för att finna den position där partiet kan dra till sig flest röster. Alldeles som dagens storföretag försöker partiet också dela upp marknaden i olika segment, för att på så sätt kunna utforma olika budskap efter olika väljargrupperns intressen.

Under den senaste valrörelsen var denna uppdelning i ett budskap åt allmänheten – det lågmälda samtalet – och ett åt de trogna – appellerna på mötena – mycket tydlig.

Jag vill inte kritisera denna politiska marknadsföring. Jag tror den är ofrånkomlig. Jag hänvisar endast till den för att göra den moderna politikens villkor tydligare: Ett modernt parti uppträder alltså – i alla fall i de verkliga, operationella verksamheterna – på samma sätt som varje specialiserad organisation.

Föreställningen från 50-talet om att socialdemokratin skulle vara dömd till minskade väljarsiffror i takt med att antalet tjänstemän ökade var därför också felaktig: Partiet anpassade sig och dess stöd bland tjänstemännen ökade.

Men varför kan då inte denna modernt utformade apparat längre anpassa sig?

Jag tror den nya stelheten måste förklaras

Socialdemokratin efter kriget

som följderna av en ganska lång utveckling. Den nuvarande partiledningen och de aktiva medlemmarna fostrades i sextiotalets mycket generösa miljö. Det var en ekonomisk miljö som tillät expansion av olika slag. Särskilt den utbyggnad som skedde inom den offentliga sektorn fick stor betydelse för partiets uppbyggnad. De offentliganställda tjänstemännen fick ständigt ökad makt och inflytande, både på jobbet och som medlemmar i det parti, som gjort den offentliga sektorns utbyggnad till sitt främsta, praktiska mål. De offentliganställda tjänstemännen blev partiets nya kärntrupp.

De rikligt flödande skattepengarna tillät en reformtakt som gjorde allt till synes möjligt, därför att varje problem hade, eller kunde i alla fall påstås ha, sin lösning: i allmänhet framställdes inrättandet av en ny myndighet eller mer pengar till en gammal som lösningen på alla de olika problem den politiska debatten rörde sig kring.

Också i en mycket gammal organisation, skolan, blev förändringstakten sådan att ingen egentligen visste vad som hände. Därmed var det också fritt fram för de centralt placerade experter, som påstod sig veta hur verkligheten såg ut och hur den förändrades.

Kriminalpolitiken är ett annat exempel på hur själva löften om förändringar till det bättre i den rådande miljön accepterades som bevis på faktiska förbättringar. Liknande förhållanden rådde på område efter område.

I denna miljö frodades en viss typ av karriärister. Sådana finns alltid, men de ser olika ut beroende på omgivningens krav. Denna typ var inte det trägna fältarbetets, de

hårda kalkylernas eller den långa erfarenhetens män. Denna tid var istället de flyhänta formulerarnas och de böjliga, uppmärksamma och taktiska pojkarnas tid.

De lyckades länge väl. Längre förblev deras beskrivningar av verkligheten de enda accepterade.

Men oppositionen formulerades ändå så småningom. Först kanske inom vårdpolitiken av en sådan som Yngve Persson, Trägale gamle ordförande. Så småningom på område efter område. I dessa kritiska verksamheter var ändå självständiga socialdemokrater allvarligt handikappade jämfört med borgerliga kritiker eller kritiker helt stående utanför det politiska etablissemanget.

Parti- och statsapparat tillsammans

Varje försök till nya verklighetsbeskrivningar blev ett hot mot de etablerade intresserna. Nya insikter och nya krav inom t ex vårdpolitiken hotade ju den verksamhet på vilken ett krets människor inom parti och förvaltning byggt både sin politiska och yrkesmässiga ställning. Hur skulle då en grupp inom partiet – naturligtvis med tungt inslag just av dessa människor – kunna vara beredd till omprövningar? Här liksom över allt annat korrumpades alltså människor med för mycket makt.

De offentliganställdas tunga överrepresentation hade inte bara denna hämmande inverkan på utvecklingen inom olika politiska fackområden. Deras oinskränkta herravälde inom socialdemokratin ledde också till

en nästan total oförståelse inför den ekonomiska utvecklingen.

Så länge tillväxten var god, därför att den svenska ekonomin inte uttömt det försprång som neutraliteten under kriget gav, och så länge strukturomvandling och rörlighet på arbetsmarknaden vidmakthöll ett spänstigt näringsliv, utgjorde denna oförståelse inte något omedelbart hot. Under denna tid etablerade däremot de offentliganställda sitt herravälde och sina attityder gentemot de verksamheter som lever på en marknad, vilket senare, efter oljekrisen, omöjliggjorde en snabb anpassning till det nya, kärva läget.

Därför blev oljekrisen och dess följder inte bara ett tungt slag mot den svenska ekonomin utan också mot den tillvaro och den verklighetsuppfattning, som den socialdemokratiska partiapparaten gjort till sin. Och därför förmådde man inte anpassa sig till de nya villkoren. I stället fortsatte också ledningens sk ekonomiska experter med närmast magiska besvärjelser: både långtidsutredningarna och olika branschutredningar envisades med att rita tillväxtkurvor långt efter det de faktiska kurvorna sedan länge böjt av nedåt. Man hade ett desperat behov av den tillväxt som skulle ha kunnat avvisa kravet på omprövning och nya verklighetsbeskrivningar.

SAP på åttiotalet

Vilka möjligheter har det socialdemokratiska partiet att återvinna en del av det förlorade förtroendet under nästa årtiondes med säkerhet hårdare villkor? Nu liksom tidigare gäller att man har alla möjligheter – förut-

satt att man förmår anpassa sig. Denna anpassning är emellertid svårare nu, därför att partiets kader är så ensidigt rekryterad och dessutom har egna intressen, som motverkar omprövningar av den förda politiken. Jag tror, tyvärr, att den enda möjliga lösningen på kort sikt är att partiledningen gör sig ännu mer allena rådande. Partiledningen består ändå trots allt av proffs. Om den gör sig fri från dem som befolkar möten och partikongresser kan den – över deras huvuden – återupprätta ett samtal med folket, väljarna.

Detta tillvägagångssätt vore inte särskilt interdemokratiskt. Antagligen är inte heller en sådan, uppifrån påtvingad, anpassning möjlig. Apparaten människor har för stark ställning och deras intresse av att skydda varandra och de egna verksamheterna är för starkt.

Men det betyder i så fall en politisk ökenvandring under lång tid, under hela den tid som behövs för att partiets ursprungliga kärntrupp – industriarbetarna – återigen gör sitt inflytande gällande genom att återerövra partiapparaten.

Hur lång tid kommer detta att ta? Jag vet inte. Det kan gå fort. I Metallarbetaren har faktiskt – för första gången – en mot den offentliga sektorn kritisk artikel nyligen publicerats.

Det är kanske ändå det första tecknet på en verklig omprövning. En sådan skulle också återge partiledningen ett verkligt handlingsutrymme. Nu är den däremot – trots all dess smartness – bunden av föråldrade krav och korrupperande lojaliteter.